

TOPONÍMIA PEGOLINA

Elisa GINER i SALVÀ

INTRODUCCIÓ

Tractar un tema como el de la toponímia, és una tasca difícil més encara si li afegim l'agreuament de tractar-se d'una toponímia menor, és a dir, aquella que designa partides de terra, sèquies, barrancs, caracteritzada bàsicament per ser un fenomen viu i sotmés a diverses forces que el poden conduir al canvi. És evident la tendència a l'economia lingüística, etimologia popular o l'alteració de qualsevol circumstància; són elements de vital importància a l'hora d'examinar un fet que es relaciona amb la parla viva.

Amb tot açò la gent batejava un lloc per qualsevol cosa que hagués esdevingut al llarg del temps. Per ex. l'anomenat «Tossal del Moro», ací hi ha una bastida de pedra viva d'on els moros dominaven el terme. També la famosa «Penya del Gat», damunt de la «Font de la Creu», dita així, perquè hi havia un gat salvatge que sempre feia les seves necessitats damunt.

A més a més s'ha de tenir en compte que el motiu d'alguns noms és pràctic, encara que hi haja un nom que definisca tota una partida; per ex. «l'Algepsar», la qual està inclosa dins «l'Atzaila», (aquest nom ve perquè allí està la fàbrica d'algeps). Hom l'anomena així perquè d'aquesta manera especifica una mica més, la situació. D'aquest tipus també tenim «l'Era» dins de «Les Devallades», per haver-hi unes eres. Una partida també es pot denominar pel nom d'un barranc o riu que tinga prop, per ex. «Bullent» que porta el nom del riu de Bullent, Bullens o Bullentó.

Un problema amb el qual m'he enfrontat ha estat els límits, perquè, una cosa són els que apareixen en el cadastre, i l'altra on cadascú inclou el seu bancal, o dóna una denominació personal, la qual altra gent no ha oït en la vida. En les enquestes que feia, hi havia noms on ningú coincidia, més encara a la resta els resultava desconegut. També hi havia partides registrades en el cadastre, que ningú les coneixia amb aquest nom, i després de tornar, me n'adonava que aquest nom era una creació personal.

METODOLOGIA

He arrellegat tot allò que tingués a veure amb la toponímia de la zona. Açò suposava des d'arrellegar noms de partides, barrancs, rius, sèquies, etc., fins a catalogar les brosses i conreus,

que hi havia en èpoques anteriors. Aquestes dades les he tretes del cadastre i de diverses enquestes que he realitzat. Però aquestes sols donaven el nom d'aquells llocs recents, o d'altres que han perdurat des de l'inici. Aleshores m'ha estat preciós de buscar en els llibres del cadastre de la vila i llibres de bens rústics dels segles XV, XVI, XVII. Açò ho he fet per poder aclarir alguns topònims als quals no els trobava sentit; però així i tot encara n'hi ha alguns que no he pogut desxifrar.

Les dades que aporten els arxius, ens revelen, el manteniment o la substitució de topònims; permeten veure com un topònim indesxifrabable esdevenia conseqüència d'una complicada evolució fonètica, com altres es mantenien intactes durant segles, o d'altres desapareixien totalment sense deixar cap petjada. Aleshores un treball que en principi havia prés un caire sincrònic, esdevenia també diacrònic.

3.— PARTIDES ACTUALS DEL TERME DE PEGO

Mostalla	La Solana	Camatxo
Carritxar	Balat	Atzaila
Mas	Barranc de l'Horta	Quintana
Devallades	Racó de Botja	Port de les Aigües
Penyalba	Elques	Tossal del Moro
Bullent	El Camp	Sort de Bullent
Sort de la Closa	Marjal major	Muntanyeta Verda
Magranars	Les foies	Costarrebies
Coloma	Junqueres	Tamarits
Juneses	Segamans	Aviats
Racons	Racó	Terra Domina
Cabeçol	Canyarets	Racons de Cabeçols
Amerador	Benigani	Sort de Cabeçols
Monda	La Sèquia	Sort de l'Amerador
Cantalar	Les Planes	Els Olivars
La Fustera	Favara	El Clot
Alter de Pau	Benituba	Colomer
Sant Antoni	Les Socarrades	Cotes
Ambra	Benumeia	Sant Sebastià
Rupais	Castelló	Gaià
L'Estepar	Penya Roja	Sorell
El Castellar	Potastench	Les Comes
Bodoix	Murtar	Font de la Creu
Montnegre	Atzaneta	Penya de Migdia
La Bastida	Massil	Rambla de Mostalla
Estalons	Tagarins	Riu de Baix
Tarcó	Terrenc	Giratei
Benirrama	El Tossalet	Burxó
Benixat	Juvea	Tanques d'Estalons
El Pujol	La Verdala	Tanques de Bullens
Les Coves		

3.1.— ALQUERIES I LLOCS DE MORISCOS

Per explicar aquests topònims farem un poc d'història. En temps d' Hixem III hi havia dènou «walís», entre ells el nostre de Dénia. Varen convertir en regnes els seus governs, i de tot açò va tenir origen el regne moro de Dénia, el qual a la fi de l'any 1011, el Wali Mugehid-Edin-Ben-Abdala, dels Almeries (omeies) es va declarar Emir independent. En ésser repartit aquest terme, fundaren diverses alqueries a les quals varen posar el nom dels caps que les varen conquerir. Aquestes alqueries, actualment són partides del terme de Pego.

Benumeia: Alqueria fundada per Abu-Merwan-Ben-Omeia, home de talent, que va ocupar alts càrrecs en la ciutat i regne de Dénia. «Item s'erta part de una alqueria appellada henumeya» (1450).

Rupais: De l'àrab Benirrupais, fundada per Ben-Rupais, població desapareguda al sud de Pego sota el Morro Negre de l'Espoló de la Bastida.

Benigani: Supose que aquesta partida seria l'antiga Benigalip, ja que aquesta quan feia les enquestes a ningú li deia res. I pot ser una acomodació del nom, per semblança amb el poble de la vall d'Albaida. Benigalip, antiga alqueria, de l'àrab *Banigalip*. En àrab «*galip*» significa «excel·lent». En el *Llibre de Repartiment* (330), apareix escrit Benigalip, i en els llibres d'amirallament de la vila també fins al segle XVIII. Alqueria fundada per Abd-El-Rachacman ben-Galip. En 1258 fou donada pel rei En Jaume I a Domingo de Puigvert i altres.

Sant Antoni: Es suposa l'antiga Benizuleyma, alqueria fundada pel príncep Zuleiman ben Zulema ben Al-Moktadhir, fill del rei de Saragossa i Dénia. «Posehix un tros de terra en la partida de Benizuleyma que afronta amb camí de Sant Antoni... ab sèquia de Cotes».

Castelló (1249): alqueria que es diu Casteyllon a la vall de Pego (LR).

3.2.— ACCIDENTS DEL RELLEU

Les Comes, depressió més o menys pregona i planera en terreny de muntanya. «Si lo sol esten sos raigs sobre los plans e los munts e les comes e les valls» Llull. cont. 93, 21. El nom «coma» ha desaparegut del llenguatge viu de moltes comarques, però a la majoria es conserva com a fòsil toponímic.

Pujol, és un puig petit o monticle, elevació de terreny. Enregistrat al XVI en el llibre d'amirallament.

3.3.— CONSTRUCCIONS

La Bastida, el topònim de la qual ve donat per la muralla, avui derruïda que existeix en la part superior. Una bastida és un conjunt de murs i edificis de tàpies o de fusta fets amb caràcter defensiu i provisional.

El Castellar, lloc agregat al castell.

3.4.— ANTROPONÍMIA

Camatxo, és un cognom, no sé qui pugués ésser aquest home. Abans es deia «Atzaila de Camatxo», però per economia lingüística s'ha reduït a Camatxo. Seria una subpartida que ha triomfat com a partida.

3.5.— CLIMATOLÒGIQUES

La Solana, partida xicoteta inclosa dins de Mostalla, la part de la muntanya que està cara el sol.

Penya Migdia, segons l'enquestes era perquè quan el sol pegava a l'altura de la penya eren dotze o dotze i mitja.

3.6.— GEOLOGIA

Penyalba, dit així perquè el terreny és de pedra blanca.

3.7.— SITUACIÓ

Tagarins, de l'àrab «tagrī» «frontera», perquè era la partida que feia de frontera entre les sorts i la marjal. Enregistrada el 1712 en el libro de el Aprecio de los bienes...

3.8.— AQÜÍFERS

Amerador, podria venir perquè en aquest lloc hi havia una bassa on ameraven alguna cosa. Amerar, és posar en remull una cosa fins que el líquid la penetri. Documentat en el s. XVI.

3.9.— FLORA I CONREU

Racó de Botja, supose que vindrà donat perquè era un lloc, on es feia una brossa com si fos el romer, per a què el cuc de seda s'enfilara a filar el capoll.

3.10.— FAUNA

Colomer, lloc destinat a tenir coloms, enregistrat en el 1450.

3.11.— TOPÒNIMS PROBLEMÀTICS

Potastench, partida situada entre Xillibre i l'alt de Pascual. No he trobat cap documentació que en pugui aclarir el seu ètim.

4.— NAIXEMENT I MORT DELS TOPÒNIMS

Un topònim, desapareixerà o es mantindrà, si n'hi ha un altre que el substitueixi. Malgrat que ja no tinga sentit, perquè la cosa que el determinava ha desaparegut. No desapareixerà si no n'hi ha un altre al seu lloc.

4.1.— CANVI PER SUBSTITUCIÓ

Topònims que suposen la mort o desaparició d'un altre.

4.1.1.— ANTROPONÍMIA

Que el topònim tinga la base en el nom d'algú, i per la mort d'eixa persona, deixi de tenir sentit. Per ex. «La cova dels Manguitos», era una família que vivia allí, i en anar-se'n va passar a anomenar-se «la cova de Simó» pel nou inquilí. Avui es diu així, encara que aquest home ja fa més de 20 anys que s'ha mort.

4.1.2.— CONSTRUCCIONS

Quan desapareix l'objecte material que donava nom a la partida, aquesta desapareix en ser substituïda per una altra. Per ex. «El corral de Faso», documentat en el segle XVI i després substituït per la «Monda». «...dos parts de hun troç de terra al corral de Faso».

«La basa de l'amerador», documentada al segle XVI, topònim que ha desaparegut en desaparèixer la construcció aqüífera.

4.1.3.— SITUACIÓ

Aquelles que tenen una situació relativa i pel creixement del poble han desaparegut. *Els morerals*, lloc on hi havia moreres i fitaba amb el poble i pel creixement d'aquest ha desaparegut. Avui roman com a carrer «carrer moreral».

4.1.4.— CONREU

L'única que ha desaparegut és *El Moreral* i es manté com a nom de carrer.

Els Olivars, es manté el topònim, encara que avui el conreu és el taronger. També poden incloure alguna subpartida com *Les vinyes de Favara*, documentada en 1539, desapareguda, per deixar de banda aquest conreu a favor dels tarongers.

Encara que s'ha deixat tot el conreu antic, com eren les moreres, garrofers, oliveres, figueres, etc., la majoria de les partides mantenen el seu nom.

4.1.5.— INCLASSIFICABLES

Són aquelles partides que han desaparegut sense deixar cap petjada.

Barranc del rei (segle XV), «barranc del rey... que afronta ab terra de mahonmet mogtden e ab lo barranc de la Sta. Canal...». Es manté fins al segle XII, després ja no apareix enlloc.

La seniola (s. XVI).

El pou de l'església (s. XVI). (Llibre del cadastre 1539).

Bell de port (s. XVI). (Llibre del cadastre 1539).

Zalpar (s. XVI). (Llibre del cadastre 1539).

Aymor (s. XVI, Donatius).

El carrascal, partida registrada en el 1675 en el llibre de donatius i avui desapareguda. «Un tros de terra situat y posat en la partida de les avallades, terme de dita vila nomenat lo carrascal que afronta ab camí de Oliva».

4.2.— CANVI PER EVOLUCIÓ

Topònims que han evolucionat d'una manera o altra sense desaparèixer. Aquestes alteracions poden ser fonètiques, morfològiques o sols nominals, per afegiment o minva d'algun mot.

4.2.1.— NOMINALS

4.2.1.1.— Minva

És més normal que l'afegiment; es tendeix més a economitzar per comoditat.

«Atzaila de Camatxo» passa a «Camatxo».

«El camp roig» (s. XVI) passa a «El camp» (s. XX).

«Les planes de Bullent» (s. XVI) passa a «Les planes».

«Tossalet de la plana» passa a «El tossalet».

«Solana de Mostalla» passa a «La solana».

4.2.1.2.— Afegiment

«Aviat» (s. XVIII) passa a «Aviat del riu» (s. XX) per a diferenciar-lo del «Aviat de dalt».

«Junsa» (s. XVIII) en el segle XX passa a «junsa curta», «junsa llarg», «junsa gadea».

4.2.2.— FONÈTICA

La partida actual «La ferronima», encara que està enregistrada en el cadastre com «Terra domina». Diuen que deu el seu nom, al fet que eren unes terres d'un rector, que els va posar aquest

nom. L'he trobada documentada al segle XVI «Terra dodena» «ferra domina». Açò potser es dega a un error ortogràfic de l'empleat del registre, aleshores *Terra domina* > *ferradomina* > *ferronima*.

4.2.3.— SEMÀNTICA

La partida actual «Terra franca», supose que en el segle XVI denominava una mena de terra. «...la mitat de hun troç de terra franca a mostalla...» i després açò s'ha quedat com a nom d'una partida.

«La sort», definia també una mena de terra oposada a la terra de marjal, o una mesura de terra. «...una marjal franca en la partida de Bell de port...».

«...la mitat de una sort a Bell de port...».

Sort: 'cadascuna de les porcions en què es divideix un conjunt de coses segons les classes o qualitats d'aquestes'. Però avui la sort és una partida molt gran. Existeixen: «sorts de Bullent», «sorts de l'amerador», «sorts de la Closa», «sorts de Cabessols».

Les sorts sempre estan situades sota la partida principal; per ex. primer està l'amerador i després la sort de l'amerador.

Una cosa semblant apareix en «la marjal». Abans la marjal definia, tot aquell terreny abundant d'aigua, i proper al mar. Posteriorment es va dedicar al creu de l'arròs. Avui la marjal en sentit específic també defineix una partida de «la marjal», «marjal major», perquè és la terra més bona. Hi ha diverses partides de terra marjalenca, les quals ja he anomenat més endavant. Aquestes partides apareixen enregistrades a partir del segle XVIII.

BIBLIOGRAFIA

A.M.P. 1712 *libro de el Aprecio de los bienes Raizes de los vezinos de la villa de Pego*.

A.M.P. *Llibre del cadastre*, 1539 I^a/Ier.

A.M.P. *Llibre del cadastre*, 1675.- Donatius I^a/Ier.

A.M.P. *Llibre de bens de al vila de Pego*, 1450 endavant.

V.V.A.A. *Pego (Miscelánea)*, Alicante 1979.

Carme Barceló i Torres *Toponímia aràbiga del P.V. Alqueries i castells*, València.